

A SPORT SZEREPE A FŐISKOLAI HALLGATÓK KÖZÖSSÉGI SZELLEMÉNEK ALAKÍTÁSÁBAN

CSILLAG BÉLA

Főiskolai tanárképzésünk legfőbb célkitűzése kommunista gondolkodású és magatartású, jól képzett általános iskolai tanárok nevelése. Ebben a folyamatban egyike a legfontosabb feladatoknak a közösségi érzés és közösségi magatartás kialakítása; olyan pedagógus személyiségek formálása, akik nemcsak vallják, hogy az egyéni kiválóság mértéke az, mennyire fejti ki egyéni képességeit a közösség szolgálatában, hanem valóra is váltják szocialista társadalmunknak ezt az alapvető követelményét.

Teljes mértékben egyetértünk Ágoston Györgynek azzal a megállapításával, hogy a „kommunista erkölcsi nevelés logikai tengelye a közösség” [1], amelyet a kollektívizmus eszméje és szelleme hat át.

A kollektívizmus szellemének kialakítása összefiskolai feladat, s mint ilyen, átnövi nevelő, oktató munkánk egészét. Jelentős szerep jut ebből a sportnak is, amely főiskolai ifjúságunk nagy hányadát fogja össze és *a közösségi magatartásnak igazi gyakorló területe*.

A sport nevelő hatását már az ókori görögök is ismerték. *Solon* pl. így beszélt róla a szkíta utazónak, aki csodálkozva nézte a „tornázó” ifjakat. „... az ifjak kitartókká, bátrakká lesznek, s nem fognak félni. Itt tanulnak szigorú fegyelmet, itt tettek szert önbizalomra, itt tanulták meg az összetartás érzetét, testvériséget, azt, hogy az emberi javak legnemesebbike a szabadság, s hogy mi az önuralom, az önbecsülés érzete.” [2].

Ezt a több mint ezer éves felismerést, amely a testi hatásokon kívül a pszichikai, jellemformáló hatáseredményeket veti fel, nemcsak az alsóbb fokú iskolákban nem szabad figyelmen kívül hagyni, de nem tehetjük ezt a főiskolákon, egyetemeken sem. A sport jellemformáló, nevelő hatását hasznosítanunk kell. Napjainkban a sport szinte kultúrigénnyé vált. Tudatformáló hatása nemcsak az aktív résztvevőknél ismeretes, hanem hatást gyakorol a nézőkre, a szemlélőkre is. A televízió a szobába varázsolja messze földrészek sportpályáit, és ilyen formán milliók élvezhetik a nagyszerűbbnél nagyszerűbb sportversenyeket. A szemlélődés természetesen nem marad hatástalanul: egy-egy jelentős

sportesemény milliókat képes a televízió- vagy rádióközvetítéssel egyetlen nagy érzelmi közösségbe egyesíteni.

A sport ma az érdeklődés középpontjába került. A felnövekvő nemzedék figyelmét is fokozott mértékben vonta magára. Hatását az ifjúság fejlődésére mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy arra a kérdésre, ki az eszményképe, a megkérdezettek 26 százaléka sportolót jelölt meg eszményképként [3].

A sport személyiségformáló hatását mindenekelőtt az bizonyítja, hogy funkcióját tekintve nemcsak egyszerűen mozgásanyag, hanem olyan gyakorlatok és tevékenységek rendszere, amelyek a fizikai erő és arányos test alakítása mellett közvetlen kihatással vannak az egyén akarati, jellembeli és közösségi életére is.

Ettől a felismeréstől vezettetve szocialista pedagógiánk megkívánja, hogy a szellemi és testi nevelésnek már az alsóbb fokú iskolákban meg kell vetni az alapját. Ennek az egységnek a megbontása természetesen helytelen lenne az egyetemeken, főiskolákon is. Ilyenformán a főiskolai sportban nem lehet csupán az a cél, hogy a hallgatók csak az egyes sportágak mozgásanyagát sajátítsák el, hanem ezzel együtt a szocialista jellem, különösen pedig a közösségi magatartás elemeit is.

Főiskolánkon az egyes szakosztályok heti két alkalommal két-két órát, összesen négy órát edzenek. Ehhez kapcsolódik még a vasárnapi mérkőzés, verseny, mely alkalmanként kb. három órát vesz igénybe. Nem nagyon sok az az időtartam, amelyet főiskolásaink sportolással tölthetnek, ahhoz azonban elegendő, hogy a közösségi élet alapvető készségeit gyakorolják és idegileg nehéz, gyors döntéseket kívánó helyzetekben is megfelelő közösségi magatartásra neveljük őket.

Ezek után nézzük meg, milyen lehetőségek adódnak a nevelésre és hogyan oldódnak meg azok a sportklubon és az egyes szakosztályokon belül.

A témával kapcsolatos anyagot évek óta gyűjtöttem, egyfelől megfigyeléseket végeztem, másfelől egyes szakosztályokban résztvevő hallgatóktól gyűjtöttem adatokat. Megfigyelésre a kötelező testnevelési órákon is nyílt alkalmam. Mint aktív sportoló, főként sporttársaimat és ellenfeleinket, azok viselkedését, cselekedeteit figyeltem. Ötéves edzői működésem alatt a tapasztalatok szerzésének bősége állt rendelkezésemre a hallgatókkal történő egyéni beszélgetések során is. Tapasztalatszerzésre főleg a sportjátékokban nyílt sok lehetőségem, így a példákat is nagyrészt onnét gyűjtöttem.

A fentieken kívül a kérdőíves módszert is alkalmaztam. Tizenegy kérdésből álló kérdőívet állítottam össze. Ezt három csapatnak adtam át kitöltés céljából, de olyan formán, hogy az egyik csapat a mérkőzés előtt válaszolt a kérdésekre, a másik vesztes mérkőzés után, a harmadik csapat pedig akkor, amikor győztesen hagyta el a játékteret. Ezenkívül még három kérdésből álló kérdéscsoportra adtak választ a kötelező testnevelésben résztvevő I–II. éves hallgatók és a III–IV. éves testnevelés szakosok.

A hallgatók megismerése és a sport

Közismert, hogy a nevelés egyik alapfeltétele a növendékek megismerése. Ahhoz, hogy tudatosan nevelhessünk, meg kell ismernünk a nevelendő személyek különböző tulajdonságait, a pozitív és negatív vonásokat. Ezek ismeretében a nevelőhatásokat oly módon érvényesíthetjük, hogy a meglevő értékes tulajdonságok továbbfejlődjenek, a káros, értéktelen tulajdonságok pedig elsorvadjanak, elsatnyuljanak.

Tudott dolog az is, hogy a padban ülő hallgatók jellembeli és egyéb tulajdonságainak megismerése akadályokba ütközik és meglehetősen egyoldalú. A helyhez kötött és hallgatásra kötelezett személyek egyes tulajdonságai rejtve maradnak, legfeljebb az arcok változásaiból következtethetünk azokra. Ahhoz, hogy valakit alaposan megismerhessünk, különböző körülmények között, s lehetőleg tevékenység folyamatában szükséges vizsgálni. „Csak akkor tudunk egy embert igazán megismerni, sőt megérteni, ha magatartásának minden összetevőjét ismerjük” [4].

A sport, különösen a csapatjátékok éppen ilyen körülményeket teremtenek változatosságukkal, sokrétűségükkel. A hallgatók állandóan új meg új helyzetbe kerülnek, új szituációkat kell megoldaniuk, ennél fogva sokszor teljesen ismeretlen jellemvonások tűnnek fel. Az egyes mozdulatokból, bizonyos szituációkban a cselekedetekből tudunk következtetni esetleges hibákra vagy erényekre. Az a mód, ahogyan a játékos társai, ellenfelei, a játékvezető és a közönség különböző megnyilvánulásait tudomásul veszi, azokra reagál-e vagy nem, s ha igen, hogyan reagál stb., mind-mind olyan tényanyagot szolgáltatnak, melyek alapján lehetőségünk kínálkozik az emberek megismerésére.

FLEMING, a penicillin Nobel-díjas felfedezője erről a következőket mondotta hallgatóinak: „Meg kell érteni az egyént és ismerni az emberi természetet. És *nincs jobb eszköz az emberi természet megismerésére a sportnál és elsősorban a csapatban űzött sportnál*” [5].

Mint aktív sportolónak sok alkalmam volt ilyen természetű tapasztalatszerzésre.

Egyik mérkőzésen a csapatunk kétgólos vereséget szenvedett, bár egyik játékostársunk ezen a mérkőzésen kilenc gólt lőtt. Érzésem szerint azonban, ha önzetlenebbül játszik, nem kapunk ki. Hogy ez a társunk önző módon viselkedett, eleinte csak sejtésem volt. Ez a sejtés később, mikor szóba került ismét a kérdéses mérkőzés, bizonyossággá vált. Ekkor ugyanis így nyilatkozott góllövő társunk: „Engem nem érdekel, hogy kikaptunk, a lényeg az, hogy én kilenc gólt lőttem.” A későbbiek csak megerősítettek, hogy társunk valóban önző alaptermészetű, aki csupán a maga egyéni dicsőségét mérlegeli. Ez a felismerés alkalmat adott a csapatnak arra, hogy társunkat kezelésbe vegye és megfelelő ráhatással biztosítsa a közösség érdekeinek jobban megfelelő magatartást.

Egy másik alkalommal egyik, a bátorságával kérkedő, alapjában véve azonban gyáva sporttársat volt alkalmam megismerni. Ez a társunk

gyakran szabálytalankodott ellenfeleivel és váltig fitogtatta, hogy nem fél senkitől, ugyanakkor vádolt bennünket, hogy mi gyávák vagyunk, s félünk a sérülésektől. Egyik heves iramú mérkőzésen közülünk mindenki tudása legjavát igyekezett nyújtani és az ellenfél durvaságai ellenére is kitartóan játszottunk, s közel mentünk a cséphadaró módjára védekező ellenfélhez, a bátorságával kérkedő játéktársunk azonban távol tartotta magát az összeütközésektől, s csak messziről kiabált. Gyávasága így nyíltan lelepleződött. A közösség további élete és fejlődése szempontjából nyereség volt ez a lelepleződés, mert társunk a csapat egységes hangulatát nem zavarhatta többé fennhéjázásával, sőt szerényebb magatartásra kényszerülve, pozitív szerepet tudott a későbbiek folyamán betölteni.

A sport alkalmas arra is, hogy a jellembeli vonások mellett a szereplés, a tevékenység motívumait, indító okait is megismerjük. A közösség egységének megteremtése szempontjából ez is nagyon fontos.

Egyik játékosom ingadozó teljesítményt nyújtott a mérközéseken. Néha „kirobbanó formában” volt, máskor azonban kezdőket is meghazudtoló, bosszantó hibákat vétett. Sokáig kerestem az okát, míg végül rájöttem. Az egyik sikeres mérkőzés végén gratuláltam neki kiváló teljesítményéhez. Az elismerést ezzel a megjegyzéssel fogadta: „Tetszik tudni, tanár úr, muszáj volt csipkednem magam, mert sokan voltak.” A nézőkre gondolt. Más alkalommal elűjságolta, hogy kik gratuláltak neki a jó játék miatt. Nem kétséges, hogy ezt a játékosomat nem az igazi játékszeretet, a játék szenvedélyessége, vagy a közös ügy hajtotta előre. Kissé hiú volt, bár ezt igen jól palástolta.

Sorolhatnám még a példákat, melyekből kiderül, hogy a sportban a mérközések, a versenyek, az edzések során új meg új szituációkban a játékosok alapvető, lényeges vonásai feltárulnak. Az egyének mintegy leleplezik magukat. Ez a lelepleződés azonban csak hasznára van mind az egyénnek, mind a közösségnek. Természetesen nemcsak a negatív tulajdonságok bukkannak fel, mint a fenti példákból látszik, hanem értékes tulajdonságok is, amelyek a közösségnek tartóoszlopai.

A továbbiakban a sport szerepét, a közösségi érzés és közösségi szellem alakítása szempontjából kívánom vizsgálni.

A közösségi érzés, a közösségért való kiállás, a közösséghez tartozás, a közösségért végzett munka a szocialista ember alapvető tulajdonságainak egyike.

Ha vizsgáljuk a 18–22 éves fiatalok életét, azt tapasztaljuk, hogy a közösséghez tartozás létszükségletük. Keresik is erre az alkalmat. Erről így nyilatkozott egy hallgató a „Miért sportol?” kérdésre válaszolva: „Szeretem a közösséget, társaságot, és ezt a sportolók körében találok meg igazán. Úgy érzem, a sport önállóságra, talapraesettségre nevel.” Az is jellemző, hogy az általam megkérdezett hallgatók több mint fele veti fel a közösségi érzés szerepét.

A társaság keresése, a közösség utáni vágyódás, sajnos nem mindig a jó közösségek felé tereli a fiatalokat. Akadnak, akik az úgynevezett „galerik” felé fordulnak. De a kezdetben pozitívnak mondható baráti

társaság is „galeri”-vá válhat helytelen vezetés esetében, vagy tapasztalt felnőttek irányítása nélkül.

Az egyes sportszakosztályok egy-egy közösséget jelentenek, ahol az edző, a szakvezető irányításával folyik a munka. A tapasztalat azt mutatja, hogy bármilyen kiváló edző legyen az illető, bármilyen csodálatosan oktatja a technikát, taktikát stb., ha nem alakul ki a játékosok, a versenyzők között jó közösségi szellem, akkor nincs eredmény sem.

Egyik kiváló kézilabda szakemberünk, aki egyben pedagógus is, többek között így nyilatkozott, mikor megkérdezték, mi a csapatának titka, mi az, ami a sikerek elérését lehetővé tette: A csapat tagjai „egyformán örülnek annak, akár ők, akár bármely társuk lövi a gólt, ezért szívesen készítik elő egymásnak a helyzeteket” [6].

A rossz szellemű csapat, a megbomlott közösség nem képes egyenlő erőviszonyok mellett mérkőzést nyerni. Tapasztalataim alapján állíthatom, hogy annál a csapatnál, amelyik sorozatosan minimális gólkülönbséggel szenved vereséget, belső problémák vannak, bomlott a közösségi szellem. A fenti állítást alátámasztja számos példa, mely nemcsak alsóbb szinten, de magasabb osztályban játszó csapatoknál is előfordul.

Számtalanszor megtörténik, hogy egy csapat sorozatosan vereséget szenved, és még a gyengébb ellenfelekkel szemben is alul marad. A szakvezető számára a tény teljesen érthetetlen, mert a fizikai, a technikai, a taktikai felkészítés semmi kívánnivalót nem hagyott maga után. A felületes szemlélők szerencséről beszélnek. A dolog mélyén azonban rendszerint a közösségi szellem hiánya rejlik, mert ugyanaz a csapat szinte máról holnapra feltámad és sorozatban nyeri mérkőzéseit, ha a belső problémák megoldódnak még akkor is, ha a szakmai felkészítés semmit nem változott az előző időszakhoz képest.

A közösségi érzés és magatartás átütő szerepét igen jól kimutathatjuk olyan sportágaknál, amelyeknél egyéni és csapatverseny is lehetséges, pl. a váltóknál. Itt a résztvevők általában jobb eredményt érnek el, mintha egyénileg versenyeznének. A közös cél és a közös küzdelem felfokozza a teljesítőképességet.

A csapathoz, közösséghez sok érzelmi momentum, érzelmi szál fűzi az egyént. A közös erőfeszítés gyümölcse a győzelem. A győzelem felett érzett örömet megosztják, de a vereség felett érzett bánatban sem maradnak egyedül. Egyik hallgatónk így öntötte ezt szavakba: „... a csapatsportág jobb, mint az egyéni, mert vannak, akik az örömben is és a bánatban is megosztóznak velem” — hozzáteszi még, hogy — „... ez a csapat összetartásától függ.” Az a csapat, amelyik nem tud örülni a győzelemnek és nem bánkódik a vereség fölött, csak „csapat”, de semmiképpen nem közösség, és az ilyen csapat nem képes jó eredmények elérésére.

Egy másik hallgatónk azért választotta a csapatsportágat, mert mint mondotta: „... az összeforrott közösségben igazán élvezet sportolni.” A megkérdezettek közül többen nyilatkoztak úgy, hogy a csa-

patsportágban azért szeretnek versenyezni, mert egyéni sportágban nem érznek elég tehetséget ahhoz, hogy eredményeket érjenek el.

A közösségi szellem, közösségi érzés azonban nem alakul ki magától, még a csapatjátékokban sem. Jó pedagógiai érzéssel, körültekintő, szívós munkával segíteni kell a kialakulását, meg kell teremteni erre a lehetőségeket.

Figyelembe kell venni, hogy a hallgatók ebben a korban már *szeretnek önállóak lenni*. Ilyen formán a túlságos ajnározás, vagy a parancsszerű utasítás nem segíti a jó közösség kialakulását. A pedagógus, az edző töltsön be vezető szerepet a közösség irányításában, de ne nyomja el a fiatalok kezdeményező készségét. Helytelen az is, ha cinikusukká válik, s „a hallgatók uszályába” kerül.

A jó közösségi szellem kialakulását sok esetben egy-két *egyén renitenskedő, nem a közösséghez illő magatartása akadályozza*. Néha ezek a megnyilvánulások csak a pályán bukkannak ki. Pl. a játékos önző módon minden hozzákerülő labdát kapura dob, mert szeretne mindenáron gólt löni. A rossz helyzetből lött labdából rendszerint az ellenfél dob gólt. A játékosok joggal bosszankodnak ezen, s miatta az összjáték, a csapat jó közösségi magatartása veszélybe kerül. A játékosok ugyanis nem nézik közömbösen az egyénieskedést és erőteljesen reagálnak rá. Ha az edző nem tesz megfelelő lépéseket, oda fejlődhet a dolog, hogy nem adnak labdát az ilyen játékosnak még akkor sem, ha valóban jó, gólhelyzetben van. Ez viszont már káros a csapat számára, mert értékes góloktól marad el, s bajnoki pontokba kerül. Az edzőnek rögtön figyelmeztetnie kell a játékost és ha ez nem használ, le kell cserélni.

A helyes intézkedés megkívánja, hogy az edző idejében figyeljen fel a csapat összjátékát veszélyeztető jelenségekre, de fontos az is, hogy tájékozódása alapos legyen.

Egy alkalommal az egyik játékost felelősségre kellett vonnom a sok „eladott” labda miatt. Az illető azzal védekezett, hogy ő sokkal kevesebb labdát lő el, mint a többiek, s ilyen formán nem érzi magát hibásnak. Nem lett volna helyes, ha semmibe veszem szubjektív védekezését. Pontosabb bizonyítékokra volt szükségem, ezért a következő mérkőzésen jegyeztem valamennyi játékos kapura lövéseit. Kitűnt, hogy az illető messze a legtöbb labdát lőtte el. Az is igaz, hogy a mérkőzés végén, még mielőtt az értékelésre sor kerülhetett volna, odajött hozzám és elismerte, hogy az elmúlt alkalommal nem volt igaza. Az elkövetkező mérkőzéseken jobban ügyelt erre a hibájára, bár néha még figyelmeztetni kellett. Fejlődésében eljutott addig, hogy ha úgy érezte, hogy sokat rontott magatartásával, saját maga kérte lecserélését.

Nagy problémát szokott jelenteni csaknem minden csapatjátéknál *a mérkőzés utáni hangulat*. A játékosok a mérkőzés során feszült izgalmi állapotba kerülnek, az érzelmi hullámok magasra csapnak, különösen akkor, ha kétséges, szoros az eredmény. Ha a mérkőzést győztesen fejezik be, probléma nem adódik, mert a győzelem felett érzett öröm feloldja az idegfeszültséget és a hangulat is kitűnő lesz.

A helyzet egészen más a veszített mérkőzés után. A játékosok felzaklatott idegekkel hagyják el a pályát és keresik a vereség okát. Rendszerint a játékosok között keresik a bűnbakot, és ezt kifejezésre is juttatják. Az öltöző pillanatok alatt veszekedéstől hangos. Lányoknál gyakran sírás a szócata vége. A pillanatnyi dühükben egymásnak mondott sértő szavak, mondatok, megjegyzések metelyezik a közösséget, megbontják az összetartást és, ha ez a hangulat elburjánzik, vége az együttműködésnek.

A mérkőzés utáni viták elmérgesedését akadályozzuk meg, ha szükséges, hatalmi szóval is. Az edző menjen be az öltözőbe, s tőle telhetően csillapítsa le a kedélyeket és akadályozza meg a veszekedést. Szükség szerint a csapatkapitány segítségét is vegye igénybe.

A következő edzésen viszont feltétlenül beszéljük meg a kérdéses mérkőzésen felmerült hibákat, hiányosságokat. A megbeszélésen az edző legyen a vezető szerep. Gondosan ügyeljünk arra, hogy ne bűnbakot keressünk a vereségre, hanem tárgyilagosan értékeljük a teljesítményt. Mondjuk el őszintén a véleményünket és ezt várjuk el, követeljük meg a játékosoktól is. Ilyenkor már nem áll fenn a sértődés veszélye, mert a játékosok megnyugodtak, higgadtabbak és képesek tárgyilagosan értékelni a mérkőzés eredményeit.

Az értékelés során tárjuk fel személy szerint is a hibákat, de az eredményeket is. Tartsuk azonban szem előtt, hogy a vereség okozója általában nem lehet egy személy. Ha kikapnak, a csapat kapott ki, ha győznek, a csapaté az érdem.

Amennyiben a játékosokat hozzászoktatjuk ehhez a módszerhez, akkor — véleményem szerint — nagy lépést tettünk előre a jó csapat-szellem, a jó közösség kialakulása felé.

Helytelen lenne azonban, ha a csapat csak a pályán és az öltözőben lenne közösség, a magánéletben nem. Ahhoz, hogy a magánéletükben is egymáshoz tartozónak érezzék magukat a játékosok, ennek kialakítására kitűnő alkalmat kínálnak a vidéki mérkőzések. A közös utazás, a közös kirándulás mindig élménydús, ha azt jól szervezzük. Jó megoldás az, ha időt szakítunk pl. az illető város nevezetességeinek a megtekintésére. Ezzel kettős feladatot oldhatunk meg: egyrészt a játékosok figyelmét eltereljük a mérkőzésről, másrészt olyan ismeretek és élmények birtokába jutnak, melyek a közösséghez tartozás tudatát erősítik.

A fenti néhány gondolat és a felsorolt példák nem merítik ki a sport lehetőségeit a közösségi szellem formálásában. A jó közösség kialakítása körültekintő, szívós és következetes munkát igényel a pedagógustól. Az kétségtelen, hogy jó közösségi szellem nélkül nem érhetünk el eredményt egyetlen sportágban sem, csakúgy, mint az élet egyéb területén.

Természetesen, a közösségi szellem nem valami csodálatos dolog, amely feltétlen győzelemhez segíti még a képzetlen csapatokat is. Ez helytelen szemlélet, mint ahogy helytelen az az elképzelés is, hogy jó közösség kialakítása „fehér asztal” mellett, borozgatás, italozás közben

valósítható meg. A mi meggyőződésünk az, hogy a fehér asztal melletti találkozás jelentős segítséget adhat a csapat összekovácsolásához, valójában azonban nem itt, hanem *a küzdőtéren, a fegyelmezett és céltudatos összjátékban alakul ki az egység.*

A közös cél, az összetartozás érzése és a jó szervezés alapvető követelményei a helyes közösségi magatartás kialakításának. Hiába teremtik meg azonban ezeket a feltételeket, ha a közösség tagjaiból hiányzik a fegyelmezettség, az önuralom, a küzdőképesség, a nehézségeken való győzni tudás, egyszóval, ha a csapat tagjai nem rendelkeznek megfelelő akaraterővel. A lelkesedés, az összjáték csak nagy akaraterővel párosulva vezethet sikerre és biztosíthat stabilitást egyes csapatnak.

Számtalanszor hallani egy-egy kiemelkedő sporteseményt követően, hogy a győzelem azért született meg, mert a játékosokban erős volt a győzni akarás és kiváló küzdőképességgel rendelkeztek. Az élet egyéb területén is rengeteg példa adódik, mely az akaraterő fontosságát, szerepének jelentőségét veti fel. Kardos Lajos helyesen mutat rá, hogy sok „... esetben olyan cselekvési mód mellett kell döntenünk, melynek végrehajtása fájdalmas, kínos, unalmas, fárasztó, vagy örömről való lemondást követel” [10]. A sportban is vannak ilyen helyzetek. Megoldásuk erős, kitartó akarat és megfelelő önuralom nélkül nem lehetséges. Különösen az előkészületek, a rendszeres edzés, aztán a közös küzdelem kíván nagy akaraterőt.

A közösség kialakításának igen fontos tényezője tehát a csapat küzdőképességének erőfeszítésekre, kitartó küzdelemre való alkalmasságának kiművelése. A sportolás kitűnő lehetőséget teremt főiskolásainknak a kollektív jellegű küzdőképesség kialakítására, az akaraterő „edzésére”, s növelésére. A sportban ugyanis lépten-nyomon adódnak helyzetek, melyek az akaraterő megfeszítését igénylik a résztvevőktől. A sport tehát alkalmat kínál a nevelőnek, hogy tanítványai akaraterejét fokozza, fejlessze. Azt is merném állítani, hogy sportolni akaratgyengén, akarat nélkül nem lehet. A versenyek, de az edzések is erős elhatározást, önmegtartóztatást igényelnek a résztvevőktől.

Helytelen lenne azonban az akaraterő túlhangsúlyozása önmagában. Az akarat teljesítőképessége ugyanis — Kardos Lajos szerint — nem határtalan. Ha a sportolónak minden alkalommal akaraterejét kellene latba vetni, hogy edzeni tudjon, hogy a versenyen elinduljon, hogy legyőzze az edzések, versenyek során felmerülő különböző kellemetlen érzéseket (fáradtság, lustaság stb.), végül összeroppanna.

A sportoláshoz nem elég az akaraterő. Szükségesek érzelmi emocionális indítékok is. Ezek az indítékok sokfélék lehetnek. E motívumok feltárása céljából az alábbi kérdéseket intéztem hallgatóinkhoz: „Miért sportol?” „Az erőfeszítések, a nehézségek leküzdése, az akarat-erő szerepével kapcsolatosan, milyen tapasztalatokat szerzett a versenyeken és edzéseken?” „Írja le egy sporttal kapcsolatos élményét!”

Az első kérdésre adott válaszokból már előtűnnek azok az érzelmi indítékok, melyek az akarat megfeszítésének feltételeit részben biztosítják. Néhány válasz így hangzik: „Azért sportolok, mert szeretem.”

„...nagyon szeretek sportolni, hozzátartozik az életemhez.” „Nagyon szeretem, mindenesetre nem szórakozásból.” „Számomra létfontosságú dolog.” „Szórakozást nyújt, felüdít.” „A sport szórakoztat, érdekel, leköt.” „Tíz év múlva is fiatal akarok lenni, szervezetem igényli a fokozott mozgást.”

A fenti példák a válaszok három típusát foglalják magukba. Az első típushoz azok sorolhatók, akik egyszerűen a szeretem kijelentéssel juttatják kifejezésre érzelmeiket és nem indokolnak, akiknél tehát a *funkcióöröm*, a mozgással, tevékenységgel járó kellemes érzések a dominálok.

A második csoportba azokat sorolom, akik szórakozást keresnek a sportban.

A harmadik csoport egészségügyi okokat vet fel.

Meg kell azonban állapítani, hogy a válaszok e három típusa nem határolható el élesen. Bőven akadtak olyanok is, akik két, sőt három indokra is utaltak. Az alábbi példával azt szeretném igazolni, hogy az akaraterő egyes megnyilvánulásai érzelmi momentumhoz kapcsolódnak.

Egyik hallgatónk az erőfeszítés fokozásának motívumáról így nyilatkozott: „Tavasszal mezei futóverseny volt a Népkertben. Elég népes mezőny indult. Még edzésben sem voltam, s amellet az ellenfelek magasak, atlétikus felépítésűek voltak. Teljesen esélytelennek éreztem magam. Elindultunk és a rajt után alig 100 méterrel szűrást kaptam. Pár métert „kihagytam”, majd nagy erőfeszítések árán újra megindultam. Egy kissé a *szégyenérzet is indító motívum volt.*”

Egy másik hallgató úszóversenyen előfordult esetet elbeszélve, így utalt erőfeszítéseinek indító okaira: „...a további méterek számomra csak kínlódást jelentettek. *Nevetséges lett volna a versenyt feladni.* Egy szóval roppant kínos volt.”

Mindkettő szégyellte feladni a versenyt és nagy akarással végigfutotta, illetve úszta a távot.

Egy harmadik versenyző elmondotta, hogy egyik versenyét azért nyerte meg, mert a nézők között ott volt egy lány, aki nagyon tetszett neki és szégyellte volna, ha feladja a küzdelmet. Ez az érzés *megszorozta* nemcsak győzniakarását, de *küzdőképességét is*, és valóban győzött is.

Természetesen nemcsak a becsvágy az, mely motiválhatja az egyén cselekedetét az akaraterővel kapcsolatosan. Ilyen motívumok lehetnek még a győzelembe vetett hit; a jobb eredmény elérésére való törekvés, továbbjutás lehetősége egy magasabb szintű versenyre stb.

A közösségi nevelés szempontjából különösen fontosak azok a motívumok, amelyek az intézet, az iskola színeiért való küzdelem tudatából fakadnak. A főiskolai nevelőmunkánkban az egyéni motívumok mellett elsősorban ezekre a magasabbrendű, a közösség érdekeit előtérbe helyező motívumokra kell támaszkodni. A versenyzőket csak ezek a motívumok kapcsolhatják eszmei és érzelmi közösségbe, mert az egyéni motívumok nem annyira egyesítik, mint szembeállítják egymással a küzdő feleket.

Ezzel kapcsolatosan két hallgató szavait idézem: „Az embernek van egy olyan tulajdonsága, hogy szeret diadalmaskodni... a sportban erre lehetőség van...” A második idézet így szól: „Különösen örömet okoz a lehetőségek jó kihasználása — egyszóval az eredményesség.”

Mindkét válaszból a győzelem felett érzett öröm csendül ki. A becsvágy az, mely motiválja cselekedeteiket, mely indítékul szolgál. Véleményem szerint ez a motívum igen erős, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy egyéni jellegű.

Váratlan vereség, vagy a sorozatos vereségek bomlasztóan hatnak a csapatra. Tapasztalataim azt mutatják, hogy ilyenkor gyakrabban hiányoznak edzésről, a fárasztó gyakorlatokat pedig nem szívesen végzik a játékosok. A győzelem után viszont ugrásszerűen növekszik az edzések látogatottsága és a nagy megterheléssel járó gyakorlatokat is jó kedvvel hajtják végre.

A fentiekből világosan kitűnik, hogy az akarát-megfeszítés szoros kapcsolatban áll érzelmi indítékokkal. Ilyenformán ezeket a motivációkat jó pedagógiai érzékkel magunk is teremthetjük. Ennek egyik feltétele azonban, hogy *a versenyző előtt legyen valami konkrét cél, melyért küzdeni, harcolni kell, melyért érdemes fáradozni, érdemes elviselni a sok nehézséget, fáradtságot.* Érdemes lemondani a mindennapi élet apróbb örömeiről, egy pohár italtól, vagy teszem fel moziról, mely éppen az edzés időpontjában van.

Ez a célkitűzés kettős lehet. Egy közelebbi és egy távolabbi cél. De olyan értelemben is lehet kettős, hogy a célt az egyén számára tűzzük ki, vagy a csapat számára. Pl. ahhoz, hogy a tanárképző főiskolák spartakiádján eredményesen szerepeljen a csapat, a játékosoknak heti négy alkalommal részt kell venni edzésen.

Gondosan ügyeljünk azonban arra, hogy *a célkitűzésünk reális, az illető vagy illetők számára elérhető legyen.* Igazodjék a hallgatók képességeihez, s vegye számba a lehetőségeket.

Edzői tevékenységem során előfordult, hogy az egyik játékosom sokat hiányzott az edzésekről. Beszélgetésünk alkalmával elmondtam neki, hogy mennyire tehetséges, és csupán a szorgalom hiánya gátolja abban, hogy esetleg a válogatott szintig eljuthasson. Kissé túloztam a dolgot a válogatottság említésével, de elértem, hogy játékosom szorgalmas versenyzővé vált.

A motivációk teremtésének egyik formája lehet az is, ha bátorítjuk, biztatjuk a versenyzőket, vagy hivatkozunk a következményekre, pl. győzelem esetén elismerésre, jutalomra; vereség esetén szégyenérzetre, vagy a továbbjutástól való elmaradásra. A kedvezőtlen következményekre való hivatkozást azonban ne túlozzuk, mert az játékosaink egészséges önbizalmát alááshatja. Edzői tevékenységem során fordult elő az alábbi eset: Döntő fontosságú mérkőzésre készültünk. Ha győz a csapat, biztos a bajnokság, ha veszít, úgy nehéz küzdelem után esetleg jobb gólaránnyal nyerhet bajnokságot, egyben jogot arra, hogy magasabb osztályba jusson. Ennek a lehetőségét több alkalommal megemlítettem a játékosok előtt. Különösen azt hangsúlyoztam, hogy mi

lesz, ha veszítenek. A kérdéses mérkőzést reszkető lábakkal, falfehéren, messze formájuk alatt játszották végig és természetesen vereséget szenvedtek. Az óriási felelősséget, melyet nagymértékűvé dagasztottak szavaim, a játékosok nem bírták el. Ez az eset mindennél jobban rávilágít arra, hogy a sportolók közösségi szellemének — beleértve a közös célra irányuló küzdőképességnek az alakítását — legfőbb formálója, alakítója az edző. Éppen ezért szükségesnek látjuk, hogy összefoglalásként az *edző szerepéről* külön is szóljunk.

Az előzők során már több alkalommal szó esett arról, hogy mennyire fontos az edző személye. Néhány évvel ezelőtt az edző szerepét túlságosan egyoldalúan vizsgálták. Még a hivatalos szemlélet, sőt az elnevezés is csupán az edző oktató munkáját értékelte. Eltekintve egy-két kivételtől. Az edzői fokozatok során beszélünk segédoktatóról, oktatóról, szakoktatóról stb. A hivatalos sportnyelvben ritkán fordul elő a nevelés, vagy a nevelő szó. De ha előfordul is (pl. a nevelő egyesület), ez alatt inkább olyan egyesületet értünk, mely technikai, taktikai szempontból foglalkozik fiatal sportolókkal, hogy mire felnőnek, jó játékosokká, versenyzőkké váljanak.

Ezek után szinte kíváncsokra az a végkövetkeztetés, hogy az egyesületektől, az edzőktől, sportvezetőktől távol esik a nevelés. Az ilyen megállapítás azonban a legteljesebb mértékig helytelen. Legkiválóbb edzőink nagy gondot fordítanak a versenyzők közösségi magatartásának formálására, mely alapfeltétele a nagyobb eredmények elérésének. Az a szemlélet, mely a nevelést másodlagos feladatként tekinti, ma már csak nyomokban fordul elő, kihalóban van. Az edzőképzésben komoly helye van a neveléstudománynak, így a jövő edzőit ilyen szempontból is jól felkészítik. Vizsgáljuk meg, milyen szerepet tölt be az edző a versenyzők közösségi magatartásának formálásában.

Oly sokszor hangoztatott megállapítás az, hogy a tanár mindig nevel, minden mozdulatával, tetteivel, megjegyzésével, mondatával stb. Természetesen érvényes ez az edzőre is.

A Főiskolai Sport Clubban olyan szerencsés helyzetben vagyunk, hogy edzőink egyben az intézmény tanárai is. Így az egységes nevelői ráhatás a legmesszebbmenően biztosítva van.

Felvetődik a kérdés: milyen legyen a jó edző, aki nemcsak összefogni képes sportolóit, de szép és nagy célokra is *mozgósítani tudja őket*?

Elsőként merül fel az az igény az edzővel *szemben*, hogy *értse a szakmáját*. Tudja az illető sportágnak, melyet tanít, minden fortélyát. Ne legyen nagyképű, ne értékelje túl saját személyét, mert előbb-utóbb a tanítványok rájönnek, hogy valótlanul állított önmagáról és elveszti bizalmukat. *Legyen pontos, őszinte és ezt követelje meg a versenyzőitől is*. Szeresse munkakörét, a sportágot, melyet tanít. Edzői munkáját végezze lelkiismeretesen, lelkesen. Ismerje meg sportolóit egyénileg is. Tudjon együtt örülni csapatával a győzelem esetén és együtt bánkódni, ha kikapnak. Ezek a tulajdonságok biztosítják számára a szeretetnek és tekintélynek azt a fokát, amely szükséges ahhoz, hogy sportolói bízzanak benne és szoros egységben kövessék útmutatásait.

Főiskolákon, egyetemeken adódik olyan sajátos helyzet, hogy a szakosztálynak csupán az egyik része aktív versenyző. A másik része pusztán kedvtelésből, egészségügyi szempontoktól indítva vesz részt az edzéseken. Ezekkel szemben legyen az edző elnéző, türelmes. Ne akarjon mindenkiből versenyzőt nevelni, de igyekezzék azért a figyelmüket erre terelni. Annál is inkább, mert a kikerülő fiatal tanárok leg többje kapcsolatba kerül a sporttal. Akár úgy, mint úttörővezető, akár pedig úgy, mint a falu kulturális és sportéletének irányítója. Ezek a fiatalok igen nagy hasznát látják mindennapi munkájuk során annak a pár órának, melyet hallgatóként az edzéseken, versenyeken eltöltöttek. Természetesen nem utolsó szempont az sem, hogy az egyetemeken, főiskolákon a testi nevelés feladatait az intézmények sportklubjai is hivatottak megoldani.

Továbbá boncolgatva az edző szerepét, igen fontosnak tartjuk, hogy ismerje hallgatói tanulmányi munkáját, számon tartsa eredményeiket. Hasson oda, hogy versenyzőinél, játékosainál ne forduljon elő rossz tanulmányi eredmény. Serkentse őket munkájuk minél pontosabb elvégzésére.

Bármennyire fontos az egyén és a közösség szempontjából, hogy főiskolánk kiváló sportolókat neveljen, akik győzelemre tudják vinni intézetünk színeit, nem szabad megfeledkezni arról, hogy első számú kötelességük a szakmai, pedagógiai, ideológiai felkészülés leendő nevelőmunkájukra. A sport csak kiegészítőként szerepelhet személyiségük formálásában.

Az edzőnek szem előtt kell tartani ezt az elvet, nehogy a sport gátolja a versenyzők szakmai továbbfejlődését. Természetesen az is helytelen, ha az esetleg rosszabb tanulmányi eredményt egyesek a sporttal magyarázzák és igyekeznek gátlóan hatni a hallgatók sportolása irányában.

A mérkőzések, versenyek alkalmával az edző minden körülmények között *őrizze meg higgadtságát*. Az idegesség, a harag nem vezet jóra, sőt nevetségessé is válhat. Igyekezzék nyugtatni játékosait, ha kell, és biztatni, ha úgy látja szükségét. A játékosok erre igényt is tartanak. Ne becslje le az ellenfelet és ne értékelje túl saját csapatát. Alakítson ki a versenyzők között egészséges kritikai szellemet. Ez megóvja a váratlan kudarctól, de az elbizakodottságnak is kiváló ellenszere. Nevelőmunkája nyomán jusson el mindegyik játékos addig, hogy tárgyilagosan tudja értékelni saját képességeit, de társai, ellenfelei teljesítményét is higgadtan, kritikus szemmel ítélje meg.

A nevelési feladatok megoldása következetes, kitartó, szívós munkát igényel az edzőtől, de nemcsak munkát, hanem önmegtartóztatást, példamutatást is.

Főiskolai vonatkozásban a jó edzőnek legfőbb tulajdonsága az, hogy nem sztárokat akar nevelni, hanem közös célokért, összjátékokra alkalmas és küzdőképes sportolókat, akik nemcsak ismerik a sport ne-

velő hatását, de azt tömeges méretekben hasznosítani is tudják, amikor már mint képzett pedagógusok hivatás szerint is felhasználhatják a sport jellemnevelő és közösségformáló hatását.

I R O D A L O M

- [1] Ágoston György: A nevelés elmélete II. kötet.
- [2] Nógrádi László: A gyermek és a játék.
- [3] Nádor György: Előadás: Országos Pedagógiai Intézet, 1964. IX. 23.
- [4] Bakonyi Ferenc: Sport és Tudomány, 1959. VIII.
- [5] Maurois: Fleming és a penicillin regénye. Gondolat Kiadó, 1962. 28. oldal.
- [6] Kézilabda, VIII. évf. 11. sz. 23. oldal.
- [7] Kardos Lajos: Általános pszichológia. Tankönyvkiadó, Budapest 1964. 259. oldal.
- Bély Miklós: A tanulók fizikai és pszichikai sajátosságainak szerepe a testnevelésben. Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve, 1961.
- Niklai Ferenc dr.: A sportoktató egyéniségének jelentősége és főbb vonásai. Sport és Tudomány, 1959. V. sz.
- Niklai Ferenc dr.: Az egyéniség szerepe a testnevelés- és sportoktatásban. Sport és Tudomány, 1959. VI. sz.
- Ozolin: Az erkölcsi akarati tulajdonságok fejlesztése és a sporteredmények. Sport és Tudomány, 1959. VIII. sz.
- Kovács Ilona: A testnevelés szerepe a közösségi nevelésben. Sport és Tudomány, 1959. XI. sz.
- Nagornij V.: Az akaraterő növelése. Sport és Tudomány, 1959. II. sz.